

K progresivním trendům a tradicím ve švédské sborové hudbě na počátku druhé poloviny 20. století

Doc. Mgr. Jan Spisar, Ph.D.

Primárním záměrem předloženého textu je představit švédskou sborovou tvorbu z počátku druhé poloviny 20. století, její vybrané skladatele, sbormistry, pedagogy, významné pěvecké sbory, a stručně nastínit historii, která danému období předcházela. Pro pochopení souvislostí se okrajově zmíníme i o hudbě instrumentální.

V českém jazyce se informace ke zvolenému tématu vyskytují jen sporadicky. Z tohoto důvodu autor spisu čerpal převážně z dostupných zahraničních zdrojů, které uvádí v seznamu literatury, dále z osobních zkušeností z několikaletých návštěv Švédska a Skandinávie coby sbormistr pěveckého sboru, z účasti na Mezinárodním sympoziu sborového zpěvu ve Stockholmu a Uppsale pořádaného International Federation of Choral Music a Swedish Union of Choirs a v neposlední řadě z vytvořených osobních kontaktů. Vzhledem k rozsahu textu se nejedná o vyčerpávající souhrn faktografických dat k tématu.

Švédsko, ekonomicky a sociálně vyspělá země s obdobným počtem obyvatel jako má Česká republika, je již po dlouhá desetiletí v centru pozornosti díky sborovému zpěvu. Hned po sportu se stala jmenovaná činnost nejoblíbenější volnočasovou aktivitou (dlouhodobě je registrováno okolo šesti set tisíc sborových zpěváků). K této situaci přispívá již tradičně vysoká kvalita vzdělávání, což dokladuje šest univerzit, kde se vyučuje hudba,¹ sborový zpěv na všech úrovních, množství profesionálních sbormistrů a podpora ze strany institucí. Významnou roli na tomto poli sehrává součinnost mezi pěveckými tělesy, vydavateli notového materiálu a hudebními skladateli, kteří byli od padesátých, ale zejména šedesátých let 20. století inspirováni osobitým zvukem nově vznikajících pěveckých těles, vyznačujícím se lehce tvořeným světlým tónem, který se stal kontrastní k romanticky znějícímu ideálu z předchozích let. Představoval také výrazně přijatelnější prostředek k interpretaci nejen staré hudby, ale zejména k vyznění nových

¹ Ingesunds Musikhögskola i Arvika, Musikhögskolan i Göteborg, Musikhögskolan i Malmö, Musikhögskolan i Piteå, Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, Musikhögskolan i Örebro. Více viz TORTENSSON, Ove. *Högre musikutbildning i Sverige*. Malmö: Musikhögskolan i Malmö, 1996

experimentálních kompozičních struktur.² O zmíněný kvalitativní posun se nepochybně zasloužil naprosto výjimečný umělec a pedagog Eric Ericson.³ Uvedené skutečnosti daly postupem času možnost vzniknout fenoménu, který můžeme nazvat „švédská sborová kultura“. Její vývoj sahá do 18. století a vychází z historických, kulturních a národních tradic.⁴ V této souvislosti nutno připomenout založení Královské hudební akademie (Kungliga Musikaliska Akademien) králem Gustavem III. v roce 1771. Akademie se zasloužila o formování profesionálních hudebníků, včetně chrámových zpěváků a učitelů hudby. V současné době je nezávislou organizací, jež vydává hudební publikace, podporuje vědu, umělecký i vzdělávací rozvoj a v neposlední řadě nabízí svým studentům tolik potřebná stipendia.

V roce 1773 tentýž panovník založil Královské divadlo (Kungliga Teaterhuset), přičemž aktivity souboru mimo scénu nelze přehlédnout. Značnou roli sehrávala i tou dobou rostoucí potřeba hudebníků, především sborových zpěváků. Významný rozvoj nalézáme i ve školách a jejich úzkých vazbách s církví, z čehož vyplývá obvyklá účast školních pěveckých sborů na bohoslužbách a koncertech v kostelích. Neopomíjeme ani pozdější dlouhotrvající a opětovné vlny národního romantismu, kde byl právě sborový zpěv jedním z jeho význačných projevů. Ve 20. století mělo pozitivní dopad i „znovuobjevení“ předklasicistní sborové hudby a cappella a popularita sborového zpěvu ve všech věkových skupinách.⁵ V roce 1918 byla švédskými předními skladateli té doby (např. Kurtem Atterbergem, Hugo Alfvénem, Oskarem Lindbergem) založena profesionální organizace pod názvem Föreningen Svenska Tonsättare (Švédská společnost skladatelů) zastupující švédské skladatele soudobé artificiální hudby. Jejím prioritním posláním bylo hájit zájmy jejich členů v oblasti umělecké, finanční a sociální, dále pak

² Více viz REIMERS, Lennart – WALNER, Bo. *Choral music perspectives (Dedicated to Eric Ericson)*. Uppsala: The Royal Swedish Academy of Music, No. 75, 1993, s. 141, 188

³ Eric Ericson (26. 10. 1918–16. 2. 2013), jedna z nejvýznamnějších osobností sborového zpěvu ve Švédsku, profesor dirigování pěveckého sboru a sborového zpěvu na Královské hudební akademii ve Stockholmu (v mezinárodním kontextu též Royal College of Music in Stockholm). V roce 1945 založil komorní sbor, který se postupem času stal známým jako Stockholm Chambre Choir, v roce 1952 založil Swedish Radio Choir. Tato tělesa se proslavila nejen premiérováním skladeb mladých progresivních švédských skladatelů, ale taky uváděním děl výrazných soudobých evropských komponistů jako Schoenberg, Messiaen aj. a interpretací staré hudby. Jmenované profesionální sbory byly na světové špičkové úrovni.

⁴ Více viz RANDEL, Don Michael (ed.). *The New Harvard Dictionary of Music*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1986, s. 817

⁵ Více viz REIMERS – WALNER, op. cit., s. 140–188

propagovat švédskou hudbu a kulturu jak doma, tak v zahraničí.⁶ V současné době čítá okolo čtyř set třiceti členů, z toho je asi tři sta osmdesát skladatelů.⁷

V roce 1925 byla založena Sveriges Körförbund (Švédská asociace pěveckých sborů), jejímž prvořadým cílem bylo pozvednout a zkvalitnit pěveckou kulturu v širší populaci a zajistit vzdělávání sbormistrů. Ze zmíněných podnětů začala asociace pořádat pravidelné několikátýdenní sbormistrovské kurzy. Podařilo se jí získat státní finanční podporu, z níž bylo možné udělovat stipendia účastníkům, na které se hned zpočátku kladly poměrně vysoké požadavky, jmenovitě pěvecká kvalita, hra na klavír, znalosti z hudební teorie a pedagogické vlohy. Nutno podotknout, že pro vývoj a následný rozmach sborového zpěvu ve Švédsku v následujících desetiletích měl tento počín prokazatelně pozitivní dopad. V současné době jmenovaná asociace sdružuje sbory všech věkových skupin a žánrů a vydává třikrát ročně členský časopis *Körsång*.⁸ Činnost Švédské asociace sborů je financovaná z členských příspěvků a ze získávání grantů od Švédské rady pro umění.⁹ Ve Švédsku existují rovněž nadace, jež udělují hudebním skladatelům finanční stipendia.

V poválečném období se švédským hudebníkům naskytla možnost využívat nabízené studijní pobyty v zahraničí. Zejména skladatelům se takto otevřely cesty do světově proslulých elektroakustických studií. Navíc osobnosti mezinárodního významu byly zvány do Švédska, aby zde vyučovaly a propagovaly nové hudební myšlení a díla z oblasti avantgardní a experimentální tvorby. Švédští novátorští skladatelé, jako např. Bengt Hambraeus,¹⁰ Siegfried Naumann¹¹ nebo Folke Rabe (podrobněji viz dále), experimentovali ve svých dílech nejen

⁶ Více viz KNUST, Martin. 20th-century Music in Sweden. An Overview. In: *Glasba in družbene spremembe v 20. stoletju*. Musicological Annual LIV/2. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2018, s. 35

⁷ Více viz FÖRENINGEN SVENSKA TONSÄTTARE. tonsattare.se [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://fst.se/node/825>

⁸ Více viz SVERIGES KÖRFÖRBUND [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.sverigeskorforbund.se/korsang/>

⁹ Více viz SVERIGES KÖRFÖRBUND [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.sverigeskorforbund.se/korer/>

¹⁰ Bengt Hambraeus (29. 1. 1928 – 21. 9. 2000), švédský hudební skladatel, varhaník, muzikolog a pedagog. Zabýval se středověkou, avantgardní a experimentální hudbou, v padesátých letech byl účastníkem letních kurzů v Darmstadtu. Pracoval v elektroakustických studiích v německém Kolíně (1955) a italském Miláně (1959). Komponoval varhanní, instrumentální i vokální hudbu, ze sborových děl jmenujme alespoň *Praeludium-Kyrie-Sanctus* (1966) pro dva sbory, varhany a kostelní zvony nebo *Motetum archangeli Michaelis* (1967) pro smíšený sbor a varhany.

¹¹ Siegfried Naumann (27. 11. 1919 – 13. 6. 2001), švédský skladatel instrumentální a vokální hudby, dirigent a pedagog. Kompozici studoval na Accademia di Sancta Cecilia v Římě, skládal nejprve v tradičním stylu, později v duchu soudobých trendů. Z jeho tvorby jmenujme např. *Messu da requiem* (1995) pro smíšený sbor a doprovod a *Missu in onore della Madonna Loreto* (1964) pro smíšený sbor, varhany a bicí nástroje.

s rozmanitými v hudbě doposud nevyužívanými zvukovými možnostmi lidských hlasů a nástrojů, ale i s novými skladebnými technikami, způsoby kompoziční práce nebo s pohybovými choreografiemi interpretů. Ke splnění těchto požadavků vznikaly moderní notové zápisy.¹²

Folke Rabe, švédská hudební avantgardní individualita, se narodil ve Stockholmu 28. října 1935 a zemřel 25. září 2017 ve věku 81 let ve svém rodném městě. V českém sborovém prostředí se prosadil zásluhou skladby *Rondes* (viz dále). Rabe představoval výrazně osobitého progresivního skladatele, který byl současně instrumentalistou (proslavil se hrou na pozoun, viz dále), pedagogem a významným propagátorem právě vznikajících nových hudebních proudů. V roce 1957, poté co ukončil povinnou vojenskou službu, se rozhodl pokračovat ve svém vzdělávání. V letech 1957–1964 studoval hudební pedagogiku, hru na trombón a kompozici na prestižní stockholmské Královské hudební akademii, kde jeho pedagogy byli znamenité osobnosti jako Valdemar Söderholm,¹³ Bo Wallner,¹⁴ Karl-Birger Blomdahl,¹⁵ Ingvar Lindholm,¹⁶ György Ligeti nebo Witold Lutoslawski.

Rabe působil během svých studií jako zpěvák nejprve ve sboru Erica Ericsona, jenž byl zároveň jeho pedagogem, později zpíval i v jiných sborech. Ve Stockholmu vykonával po nějaký čas funkci sbormistra v amatérském pěveckém sboru. Uvedené zkušenosti následně využil ve své kompoziční práci. Ačkoliv v roce 1962 promoval jako hudební pedagog, setrval ještě další dva roky na akademii, aby studoval skladbu. Po absolutoriu vyučoval čtyři roky ve stejné instituci hudební kompozici.

Folke Rabe začal svou profesionální kariéru jako dixilendový jazzový trombonista už ve svých čtrnácti letech. Od té doby pravidelně vystupoval nejen s mnohými školními, ale i profesionálními seskupeními (např. s populárními Black Bottom Stompers). V roce 1954 se stal hlavním pozounistou v jednom z nejprestižnějších švédských orchestrů The Lulle Ellbojs Orkester,

¹² Více viz LOUDOVÁ, Ivana. *Moderní notace a její interpretace*. Praha: Akademie múzických umění, 1998, s. 148–151

¹³ Valdemar Söderholm (18. 11. 2009 – 10. 11. 1990), švédský hudební skladatel a teoretik, vyučoval harmonii a kontrapunkt na Královské hudební akademii ve Stockholmu, působil jako církevní hudebník, komponoval sborové, sólové a varhanní skladby.

¹⁴ Bo Wallner (15. 6. 1923 – 7. 11. 2004), významný švédský muzikolog působící řadu let na Královské hudební akademii ve Stockholmu.

¹⁵ Karl-Birger Blomdahl (19. 10. 2016 – 14. 6. 1968), významný švédský avantgardní hudební skladatel, profesor skladby a vedoucí hudebního oddělení Švédského rozhlasu.

¹⁶ Ingvar Nataneal Lindholm (24. 2. 1921 – 17. 10. 2017), švédský hudební skladatel, dirigent, komponoval převážně skladby pro klavír.

mezi lety 1958 až 1964 spolupracoval s Jack Lindstrom's Hep Cats a s Harry Arnold's Radio Bandem. Byl zakládajícím členem skupiny čtyř pozounistů pod názvem Kulturkvartetten, která interpretovala své vlastní soudobé skladby téměř po celé Evropě. Rabe začal komponovat zhruba ve stejné době, kdy se zapsal na akademii.¹⁷ Významný vliv na něj měli členové tzv. Måndagsgruppen (Pondělní skupina),¹⁸ což bylo seskupení švédských progresivních hudebních skladatelů, muzikologů a instrumentalistů, založené již v roce 1944. Neformálním protagonistou jmenovaného uměleckého společenství byl již zmiňovaný Karl-Birger Blomdahl, v jehož bytě, a to zpravidla v pondělí, se členové scházeli k účasti na kulturních a hudebních debatách na témata týkající se hudební estetiky, kompozičních technik atd. Většina z členů odmítala pozdně romantické a neoklasicistní ideály a nechala se inspirovat modernismem zahraniční avantgardy. Jádrem skupiny tvořili Sven-Erik Bäck (více viz dále), Sven-Eric Johanson,¹⁹ Ingvar Lindholm, Gunnar Bucht,²⁰ Claude Loyola Allgén,²¹ Hans Leygraf,²² Eric Ericson a Bo Wallner.²³ Ideje této skupiny otevíraly zcela nové perspektivy a možnosti hudebního zvukového vyjadřování. Časem členové Måndagsgruppen začali intenzivněji komponovat i pro pěvecké sbory, a jak je charakteristické pro novou generaci švédských sborových skladatelů, jejich hudební vyjadřování bylo různorodé a tvorba v sobě asimilovala několik souběžných pokrokových trendů.

Rabeho kompoziční vývoj byl navíc ovlivněn a obohacen několikerou účastí na mezinárodních letních kurzech pro Novou hudbu v německém Darmstadtu a aktivním

¹⁷ Více viz ENGSTROM, Larry M. *Contemporary Swedish music for solo trumpet and trumpet in mixed chambre ensemble with a performance analysis of selected works of Bo Nilsson, Folke Rabe, and Tommy Zwedberg*. Disertační práce. University of North Texas, 1991, s. 84–88

¹⁸ Více viz KNUST, Martin. 20th-century Music in Sweden. An Overview. In: *Glasba in družbene spremembe v 20. stoletju*. Musicological Annual LIV/2. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2018, s. 37

¹⁹ Sven-Eric Johanson (10. 12. 1919 – 29. 9. 1997), švédský hudební skladatel a varhaník, kompozici studoval u Melchera Melcherse. Je autorem sedmi oper, mnoha koncertů, orchestrálních skladeb a sborů.

²⁰ Gunnar Henrik Bucht (5. 8. 1927), významný švédský hudební skladatel, muzikolog, klavírista a pedagog. Studoval na univerzitách ve Švédsku i v zahraničí, např. u Carla Orffa v Mnichově nebo u Goffreda Petrassiho v Římě.

²¹ Claude Loyola Allgén, oficiálně Claude Johannes Maria Klas Thure Allgén (16. 4. 1920 – 18. 9. 1990), švédský skladatel, absolvent Královské akademie ve Stockholmu, kde studoval kontrapunkt u Melchera Melcherse a hru na violu u Charlese Barkela. Výrazný radikálně modernistický skladatel, jehož technicky náročná díla se začala prosazovat teprve koncem osmdesátých let dvacátého století.

²² Hans Leygraf (7. 9. 1920 – 12. 2. 2011), švédský klavírista, hudební pedagog, skladatel a dirigent. Komponovat přestal již ve čtyřicátých letech dvacátého století, prosadil se zejména jako interpret a skvělý pedagog.

²³ Více viz SODERBERG, Karen Amelia Phillips. *A survey of selected contemporary Swedish choral composers and literature*. Disertační práce. The University of Arizona, 1991, s. 12–14.

působením ve světových hudebních studiích. V roce 1962, spolu s Janem Barkem,²⁴ začal pracovat na projektu pod názvem Ljudverkstad (Zvuková továrna), v němž experimentovali se zvuky a jejich fyzikálně-akustickými principy. Zajímali se o psycho-akustické složky, které ovlivňují smyslový zážitek zkoumaných zvuků. Zkomponovali unikátní dílo pod názvem *Bolos* (1962) zaujímající výjimečné postavení v dějinách soudobé švédské hudby. Skladba představuje raný pokus ve využití dosud nepoužívaných zvukových možností pozounů, a navíc ve zcela novém způsobu spolupráce s publikem. Kupříkladu během jedné předem určené pomlky mají hudebníci za úkol znehybnět, dokud obecenstvo nezareaguje potleskem, poté skladba může pokračovat. Poznamenejme, že podobné nápady využíval i ve svých skladbách pro pěvecká tělesa.

Rabeho dosažené úspěchy, coby skladatele sborové hudby, se v šedesátých letech staly životně důležité taky v jeho celkovém uměleckém vývoji. Komponoval zpravidla díla pro konkrétní vystoupení nebo koncerty, kde využíval variabilní rozmístění zpěváků na podiu, pestrou paletu zvuků, včetně improvizovaných efektů sborové mluvy a shluků těsně sousedících tónů (klastrů). Takto pojaté skladby si vyžadovaly zápis v nové netradiční notaci s použitím vysvětlivek. Rabeho skladatelský vzestup v oblasti sborové tvorby se dostavil s dílem *Pièce* (1961) pro smíšený sbor.²⁵ V této deklamované skladbě v parlandu je text postaven na nesmyslných verších švédského spisovatele a humoristy Lasse O'Månssona. I zde nalézáme bezpočet vokálních zvukových efektů. Ačkoliv si *Pièce* vysloužilo značného uznání a dočkalo se mnoha provedení, snad nejslavnějším a nejvíce uváděným dílem pro sbor se stalo o tři roky později zkomponované *Rondes* ve verzi pro smíšený nebo mužský sbor. Dílo bylo dokončeno na jaře roku 1964 na zakázku hudebního oddělení švédské rozhlasové společnosti. Nastudování se tehdy ujaly dva spojené profesionální sbory, a to Rozhlasový sbor a Komorní sbor Erica Ericsona. Premiéra díla se uskutečnila až na podzim 1964. *Rondes* od té doby zaznělo opakovaně na koncertech švédských sborů nejen v domácím prostředí, ale i na zahraničních turné a festivalech.²⁶ Uskutečněná provedení zaujala a následně inspirovala i mnohé cizí sbory ke studiu partitury a k jejímu zařazení do kmenového repertoáru.²⁷ Tato zcela nekonvenční kompozice, která není založena na uplatnění souvislého textu, využívá kombinace hlásek neexistujících v žádném světovém jazyce. Ty jsou tvořeny v prostoru mezi rty ponejvíce za

²⁴ Jan Bark (19. 4. 1934 – 27. 4. 2012), švédský hudební skladatel a pozounista, absolvent Královské hudební akademie ve Stockholmu.

²⁵ Více viz ENGSTROM, op. cit., s. 89

²⁶ Více viz REIMERS – WALNER, op. cit., s. 236

²⁷ U nás to byl např. Vysokoškolský pěvecký sbor Ostravské univerzity se sbormistrem prof. Lumírem Pivovarským.

účasti bilabiálních, závěrových, nazálních nebo znělých souhlásek. Ve spojení s malou aleatorikou, vynalézavým experimentováním a v souladu s vystupňovanými dynamickými změnami, formují nevšední dílo. Za zmínku stojí i části, kde sboristé rychlým šepotem deklamují svá telefonní čísla a svou adresu, aby se vzápětí v basech opakovaně a nahodile ozvala ve fortissimo slabika „bu“. Neméně expresivně působí klastry, které svým neobvyklým zvukovým barevným účinkem nezněji agresivně, přesto svou nápadností posluchače překvapí. Důležitou roli během interpretace sehrává i vizuální aspekt realizovaný např. výměnou míst zpěváků, jejich chováním či sólistickými hereckými výstupy na jevišti. Členové sboru mají autorem ve svých partech dopodrobna předepsáno, kdy a jak mají pohybovat určitými částmi těla, což má ve svém důsledku nejen vizuální účinek, ale i akustickou průběžnou proměnu zvuku díla. V závěrečné části sboristé přenášejí váhu svého těla bez pohybu chodidel z jedné strany na druhou. Zmíněné, avšak i jiné drobné pohyby jednotlivců jsou pro diváky zcela nepředvídatelné a působí bezprostředně a vtípně. Podstatný aspekt, nesoucí se celou skladbou, představuje nenásilný humor s vážnou tváří a do té doby neužívané originální vyjadřovací prostředky. Ke světové propagaci Rabeho sborů přispěla i spolupráce autora s Karlem-Ericem Anderssonem²⁸ a jeho pěveckým sborem Bel-Cantem, se kterým podnikli mnoho společných evropských turné a stali se prvními představiteli nového pojetí sborového zpěvu, ve kterém se propojuje současně zvuk s pohybem a s vytvořenou náladou v publiku. Na koncertních pódiiích se Rondes provádí dodnes nejen v Evropě, ale také v Americe, Africe, Asii a Austrálii.

Rabe po určitou dobu pobýval v americkém San Franciscu, kde spolupracoval s Terry Rileyem²⁹. Rileyho myšlenky a do jisté míry i hudba La Monta Younga³⁰ ho ovlivnily do té míry, že v roce 1970 (po třech letech koncertování a turné, během kterých nenapsal žádnou skladbu) zkomponoval devítiminutový smíšený sbor a cappella pod názvem *Joe's Harp*. Dílo je z velké části založeno na pěvecké technice, při které zpěváci proměňují kvalitu zpívaného tónu změnami tvaru ústní dutiny, polohou jazyka a nastavením rtů, což vede k produkci alikvótních tónů.³¹ Navazující

²⁸ Karl-Eric Andersson (14. 1. 1924 – 15. 8. 1993), švédský varhaník, dirigent, organizátor a tajemník Stockholmského výboru pro vzdělávání. Od roku 1949 sbormistr pěveckého sboru Bel-Canto.

²⁹ Terry Riley (24. 6. 1935), americký hudební skladatel, instrumentalista, zpěvák a pedagog, průkopník americké minimalistické hudby. Zabýval se rovněž interpretací indické hudby. Více viz POTTER, Keith. *Four Musical Minimalists: La Monte Young, Terry Riley, Steve Reich, Philip Glass*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 93

³⁰ La Monte Young (14. 10. 1935), americký hudební skladatel a hudebník, ovlivněn hudbou Johna Cagea.

³¹ Více viz REIMERS – WALNER, op. cit., s. 237

část díla se jmenuje *Public Harp*, jež sestává pouze z doporučení, jak vytvořit podobné skladby za pomoci zmiňované pěvecké techniky. Rabeho instrukce k druhé části obsahují i skladatelovo přání, aby nebylo jeho jméno při interpretaci této skladby uváděno v tištěných programech koncertů. Uplatnění harmonického zpěvu lze slyšet už v Ligetiho *Lux Aeterna* (1966) nebo Stockhausenově *Stimmung* (1967). Tato díla a později další dala popud k zakládání pěveckých sborů, které se na alikvótní zpěv úzce specializují. Neméně impresivní je i Rabeho skladba *To The Barbender* (1982), dárek k 70. narozeninám Johna Cage, ve které zaznívá hluk z ulice, kostelní zvony, kukačkové hodiny aj.³² V šedesátých letech Rabe intenzivně a s humorným nadhledem experimentuje s novými kompozičními technikami a zvuky. Interpretace jeho skladeb vyžaduje ze strany účinkujících individuální flexibilní přístup a kolektivně improvizální pěvecké i pohybové schopnosti. V osmdesátých letech komponuje další skladby pro pěvecké sbory, a *to Två Strofer/Two Stanzas* (1880) na text švédského básníka a překladatele Görana Sonneviho a o několik let později *To love* (1984) na text amerického básníka, malíře, esejisty a dramatika Edvarda Estlina Cummingse, spojovaného s modernistickou poezií ve volné formě.³³ Kromě sborových děl Rabe skládá hudbu pro rozhlasové a televizní pořady, divadlo a happeningy.³⁴ Vedle svého skladatelského působení se Rabe prosadil v širokém spektru oblasti hudby nejen jako skladatel, profesionální jazzový hudebník, pedagog či lektor, ale v neposlední řadě jako hudební administrátor ve Švédském národním koncertním institutu.³⁵ V roce 1968 přijímá zaměstnání ve švédské státní nadaci pod názvem Rikskonsserter, která v letech 1968 až 2010 pořádala koncerty a koncertní turné po Švédsku i v zahraničí. Díky ní se uskutečnilo značné množství festivalů a soutěží, a to za výrazné podpory sborové hudby. Její náplní bylo i vydávání gramofonových desek, knih a časopisů. Rabe se stal producentem experimentálních hudebních koncertů, posléze vedoucím uměleckého oddělení, kde rozvíjel a sjednocoval rovinu uměleckou s pedagogickou. Realizoval myšlenky týkající se aktivní účasti posluchačů na hudebních představeních a snažil se publiku nabízet něco, co bude stimulovat jeho vlastní iniciativu a kreativitu. Intenzivně usiloval

³²Více viz RABE, Folke. The Crescendo Concert Sonoloco [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.sonoloco.com/rev/composers/rabe/crescendo2004/crescendo2.html>

³³ Více viz REIMERS – WALNER, op. cit., s. 239–240.

³⁴ Happening – improvizované představení situované do běžné reality s cílem vtáhnout diváka do děje, vyvolat pocit šoku a absurdity.

³⁵ The Swedish National Concert Institute (NCI) byl založen na počátku šedesátých let dvacátého století jako národní agentura pro pořádání a propagaci koncertů.

o to, aby se do kulturního života zapojilo nejen městské, ale i venkovské obyvatelstvo. Kromě zmíněných aktivit Folke Rabe prováděl badatelské studie lidové hudby v Bosně a Peru, spolupracoval s podobně zaměřenými umělci v USA a v zemích Evropy (např. Kajem Chydeniusem a Otto Donnerem ve Finsku).³⁶

Produkcím rozhlasových pořadů o hudbě se věnoval od počátku šedesátých let, avšak jeho programová tvorba se výrazněji zintenzivnila až od roku 1980, kdy se stal zaměstnancem švédské vysílací společnosti Swedish Broadcasting Corporation. V prvních osmi letech se zaměřil na vysílání pro děti a mládež, od roku 1988 uváděl koncerty, vytvářel hudební programy a hudební seriály založené na rozhovorech s významnými osobnostmi té doby. Za zmínku stojí např. interview a seznámení s hudbou Roberta Ericksona (1917–1997), švédsko-amerického skladatele, jednoho z neoriginálnějších tvůrců své generace nebo se zakladateli Tape Music Center v San Franciscu,³⁷ legendární křižovatkou nové hudby na americkém západním pobřeží v šedesátých letech. Sérii rozhovorů uzavírají portréty Johna Cage, Malcolma Goldsteina³⁸ a dalších. Folke Rabe představoval skladatele, který i po řadu let nezkomponoval žádnou skladbu. Bylo pro něj inspirující a zásadní skládat pro konkrétního sólistu, soubor nebo naplánovanou akci. Usiloval o to, aby každé nové dílo zahrnovalo něco skutečně originálního, nevyzkoušeného, a zprostředkovalo tak účinkujícím i posluchačům zcela výjimečnou zkušenost. Jak sám vypovídá v rozhovoru pro švédský časopis věnující se kulturnímu dění: „*Situace soudobé umělecké hudby se v posledních desetiletích skutečně změnila. Dříve existovaly mezi žánry přísné hranice. V dnešní době není neobvyklé, že se v prostoru pro avantgardní a experimentální hudbu objevují rovněž nejen improvizátoři, ale také ti, kteří mají zkušenosti s jazzem nebo rockem. Vítám rovnocennost mezi žánry a možnost setkání s nečekanými zkušenostmi, ale je to také otázka svobody a odpovědnosti.*“³⁹

Skladatelův výčet děl určených pěveckým sborům obsahuje kromě uvedených skladeb také *7 poems* (1958) pro smíšený sbor na básně švédského básníka Nilse Ferlina (1898–1961), *OD*

³⁶ RABE, Folke. folkerabe.se [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://www.folkerabe.se/>

³⁷ San Francisco Tape Music Center (SFTM), založeno v roce 1962 skladateli Ramonem Senderem, Mortonem Subotnikem a Pauline Olivieros.

³⁸ Malcom Goldstein (1936), americko-kanadský hudební skladatel, houslista a improvizátor věnující se od počátku šedesátých let nové hudbě.

³⁹ Interview s Folke Rabem pro časopis *Tidningen Kulturen*, číslo vydání 19, 2007. Překlad: Jan Spisar. „*The situation of contemporary art music has, indeed, changed through recent decades. Earlier there were strict boundaries between the genres. Nowadays it is not unusual that improvisers, also those with a background in jazz or rock music, appear on venues for avant-garde and experimental music. I welcome the social equalization between genres and the possibility of meeting unexpected experiences. But it is also matter of freedom under responsibility.*“

(1965) pro mužský sbor, *Hövisk pÅlslagarmadrigal fr OD*, 150 (2003) pro mužský sbor, *SJU 7 – Lättjan* (2005) pro tenorové sólo a smíšený sbor na text švédského romantického básníka Carla Jonase Loveho Almqvista (1793–1866) a další.

K osobnosti Folke Rabeho dodejme, že jeho skladatelským záměrem nebylo komponovat pro vybrané profesionální či elitní sbory, jeho tvorba je určena i běžným amatérským tělesům.

Svena-Erika Bäcka vnímáme rovněž jako výraznou osobnost z okruhu generace švédských novátorských poválečných skladatelů. Narodil se 16. 9. 1919 ve Stockholmu v protestantské rodině vyšší střední třídy, zemřel 10. 1. 1994. Patřil do okruhu skupiny Måndagsgruppen, jejíž členové měli na skladatelský vývoj mladého umělce značný vliv. Od útlého dětství se věnoval hře na housle, v devatenácti letech byl přijat v tomto oboru na Královskou hudební akademii ve Stockholmu. Záhy se stal členem několika smyčcových kvartet a po získání absolventského diplomu se uplatňoval jako komorní hráč. Ve svých třiceti čtyřech letech se stal ředitelem Komorního orchestru švédského rozhlasu. Bäck už v době svých studií komponoval, a navíc v letech 1940–1945 soukromě studoval skladbu u Hildinga Rosenberga,⁴⁰ který mu vzhledem k orientaci na progresivní trendy v soudobé hudbě vyhovoval lépe než pedagogové na akademii.⁴¹ Vedle svých kolegů a přátel téhož věku (např. Ingvara Lidholma nebo Karla-Birgera Blomdahla) úzce spolupracoval se sbormistrem Ericem Ericsonem, se kterým se společně věnovali interpretacím zejména staré hudby.⁴² V této spojitosti připomeňme uvádění Bachových kantát v provedení komorních souborů. Bäck, podobně jako ostatní jeho vrstevníci, absolvoval několik studijních pobytů v zahraničí. V padesátých letech se vzdělával ve Švýcarské Basileii ve Schole Cantorum Basiliensis,⁴³ na které na něj měla značný vliv muzikoložka Ina Lohr.⁴⁴ Dvakrát pobýval v italském Římě, kde studoval skladbu u svého velkého vzoru Goffreda Petrassiho. Bäckův osobitý

⁴⁰ Hilding Constantin Rosenberg (21. 7. – 18. 5. 1985), švédský skladatel a dirigent, bývá považován za prvního švédského avantgardního skladatele, soukromě vyučoval kompozici (např. Karla-Birgera Blomdhala, Ingvara Lidholma a Daniela Börtze), byl čestným členem Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu (International Society for Contemporary Music).

⁴¹ Více viz HELLIQUIST, Per-Anders – ÅSTRAND, Hans. Bäck, Sven Erik. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. SADIE, Stanley – TYRRELL, John (ed.). London: Macmillan, 2001, č. 2, s. 1–2

⁴² Více viz VETTERGEN, Janna. *Sven-Erik Bäck* [online]. GEHRMANS MUSIKFÖRLAG, 2018 [cit. 2023-04-16]. Dostupné

z: <https://www.gehrmans.se/en/composers/back-sven-erik>

⁴³ Schola Cantorum Basiliensis je hudební akademie, založena v roce 1933 ve švýcarské Basileji. Orientuje se na starou hudbu a její interpretaci.

⁴⁴ Ina Lohr (1. 8. 1903–8. 10. 1983), narodila se v nizozemském Amsterdamu, kde vystudovala hru na housle. Později se podílela na založení Scholy Cantorum Basiliensis, ve které vyučovala.

a poslechově atraktivní hudební jazyk, coby duchovního kontemplativního modernisty, preferuje melodii jako základní prvek, originální melodické ornamenty, spojuje tradice renesanční a barokní polyfonie se soudobými kompozičními technikami jako jsou dodekafonie, punktualismus aj. Bäck za svůj život zkomponoval tři opery, pět baletů, skladby pro komorní orchestry (např. *Sinfonii per archi* 1951), smyčcová kvarteta, oratoria, kantáty (nejvýznamnější *Himlajusens fader* 1952), skladby pro pěvecké sbory, hudbu k filmům a divadelním hrám. Od sedmdesátých let se prosazuje v elektronické hudbě (např. *Porten* 1969). Mnoho jeho děl má náboženský charakter a proniká do křesťanské spirituality.⁴⁵ Z tvorby určené pěveckým sborům se proslavil mimo jiné sérií motet zkomponovaných pro každou neděli církevního roku.⁴⁶ Pozoruhodným rysem je jejich identifikace s textem, podobně jako u Palestriny nebo u Bacha. Jsou pečlivě prokomponované a jejich interpretace vyžadují ty nejvyšší nároky nejen na dirigenta, ale především na samotné účinkující, zejména pokud se jedná o intonační přesnost, práci s dynamikou, kvalitu hlasové techniky nebo výraz. Při jejich poslechu vnímavému posluchači neunikne působivý a až sugestivně mystický duchovní rozměr znějícího poselství. Bäckova moteta se stala významným fenoménem duchovní hudby zaujímající nesporné místo ve švédské duchovní hudbě dvacátého století. Sven Erik Bäck se podílel na interpretaci svých sborů rovněž jako sbormistr. Důkazem toho je nahrávka jeho patnácti motet na CD z roku 1989 v interpretaci The Swedish Radio Choir a Stockholm Chamber Choir za řízení Erica Ericsona a Svena Erika Bäcka.⁴⁷

Arne Otto Birger Mellnäs, švédský skladatel, dirigent, pedagog, muzikolog, organizátor a výrazná osobnost hudebního dění, patřil mezi progresivní poválečné skladatele nejen hudby pro pěvecké sbory. Narodil se ve Stockholmu 30. 8. 1933 a zemřel tamtéž 22. 11. 2002. Od roku 1953 studoval na Královské hudební akademii ve Stockholmu, kde v roce 1958 složil úspěšně zkoušky jako hudební pedagog. Poté pokračoval ve studiu skladby a hudební teorie coby student

⁴⁵ Více viz HELLIQUIST – ÅSTRAND, op. cit., s. 1–2

⁴⁶ Více viz LUNDBERG, Mattias. Bäck och Johanson: Två hundraårsjubilarer på skiva och konsert. In: *Capriccio* [online]. Stockholm 25. 3. 2019 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1298638&dswid=-1654>

⁴⁷ Bäck, Sven-Erik. *Motetter* [zvukový záznam na CD]. The Swedish Radio Choir a Stockholm Chamber Choir. Diriguje Eric Ericson a Sven-Erik Bäck. Stockholm, Sweden: Phono Suecia, ©1989.

Erlanda von Kocha,⁴⁸ Larse-Erika Larssona,⁴⁹ Karla-Birgera Blomdahla a Bo Walnera. Během těchto let (1958–1963) se souběžně vzdělával ve skladbě i v zahraničí, a to u Borise Blachera na Berlin Hochschule für Musik v Berlíně (1959), soukromě u Maxe Deutscheho v Paříži (1961) a u Gyögyho Ligetiho ve Vídni (1962). Posledně jmenovaný měl na jeho umělecký vývoj rozhodující vliv. Elektroakustickou hudbu studoval v holandském Bilthovenu u Gottfrieda Michaela Koeniga (1962–1963), poté pracoval v Tape Music Center v San Franciscu (1964). V následujícím období vyučoval ve Stockholmu na hudební akademii teorii, orchestraci a kompozici, stal se členem společnosti švédských skladatelů a předsedou švédské sekce ISCM.⁵⁰ V pozdějších letech působil jako nezávislý skladatel.⁵¹ Poprvé se proslavil jako komponista na mezinárodní úrovni v roce 1963, kdy jeho orchestrální dílo *Collage* (1962), ovlivněné Ligetím, získalo první cenu na mezinárodní soutěži skladatelů Gaudeamus International Composers Award. Byl jedním z prvních Švédů, kteří ve svých skladbách uplatňovali aleatoriku v kombinaci s dalšími novými kompozičními technikami té doby, obohacenou navíc o pohybové divadelní kreace účinkujících.⁵² Během svého života obdržel řadu dalších významných ocenění, jmenujme alespoň Rosenbergovu cenu (1991) nebo Atterbergovu cenu (1994). Mellnäsův výčet skladeb zrcadlí vývoj avantgardní hudby a její neobvyklé možnosti. Typickým příkladem z oblasti sborové tvorby je skladba *Succsim* (1967) pro smíšený sbor a cappella na text švédské výtvarnice Carly Fredriky Reuterswärdové, ve které skladatel odvážně využívá pestrou paletu pěveckých akustických efektů. Použitým hudebním materiálem se vzdálil veškeré tradici a vytváří variabilní zvukovou hru s dramatickými vyvrcholeními. Skladba *Dream* (1970) pro smíšený sbor na verše amerického básníka Edwarda Estlina Cummingse působí v dlouhých klouzavých nepřetržitých tónech až magicky, dynamika postupuje ke zvukovému vzepjetí a síle, aby se v nepatrných pozvolných nuancích a barevných odstínech vrátila do původního jemného zvuku. Tento efekt probíhá

⁴⁸ Sigurd Christian Jag Erland Vogt von Koch (26. 4. 1910–31. 1. 2009), švédský hudební skladatel, pedagog, dirigent a varhaník. Zkomponoval symfonie, operu, balety, orchestrální a filmovou hudbu. Za své dílo obdržel řadu ocenění na národní i mezinárodní úrovni.

⁴⁹ Lars-Erik Larsson (15. 5. 1908–27. 12. 1986), švédský hudební skladatel a pedagog. Studoval ve Švédsku, ale taky ve Vídni a v Lipsku u Albana Berga a Fritze Reutera. Komponoval symfonie, koncerty, divadelní, filmovou, komorní a vokální hudbu. Ve své tvorbě se vyznačoval rozmanitostí stylů, a to od romantických až po soudobé.

⁵⁰ Zkratka pro International Society for Contemporary Music (Mezinárodní společnost pro soudobou hudbu).

⁵¹ PETERSON, Hans-Gunnar, *Arne Mellnäs* [online]. GEHRMANS MUSIKFÖRLAG, 2002 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://www.gehrmans.se/en/composers/mellnas_arne

⁵² Více viz HAGLUND, Rolf. Mellnäs, Arne. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. SADIE, Stanley – TYRRELL, John (ed.). London: Macmillan, 2001, č. 12, s. 111.

v několika vlnách. Dalšími, sbory často uváděnými skladbami, jsou *Missa Brevis* (1959) pro smíšený sbor, *Aglepta* (1968) pro ženské hlasy na text švédského etnologa a folkloristy Bengta af Klintberga, *Fem körvisor* (1961) pro smíšený sbor a cappella na básně Christiana Morgensterna, nebo pozdější *Stabat mater* (2000) pro smíšený sbor a violoncello. Mellnäs je i autorem několika oper, písní pro hlas s doprovodem, skladeb pro orchestr, komorní obsazení různých nástrojů a více než dvaceti dalších sborů.⁵³ Nevyhýbal se ani kombinaci jazzu, elektroakustické hudby a mluveného slova. Mellnäsovy skladby vyžadují nové notační grafické symboly, tak typické pro zápis skladeb experimentálního charakteru.

V porovnání se sborovým děním ve Švédsku a v jiných kulturně vyspělých státech zjišťujeme, že na území rozlehlé skandinávské země se mísily bezprostředně po druhé světové válce ty nejnovější hudební trendy. Je pozoruhodné, jak švédští skladatelé té doby asimilovali během krátkého času tak rozmanitou škálu nejrůznějších zahraničních vlivů, přičemž absolvovali shodné vzdělání ve Švédsku, eventuálně v zahraničí, aby si následně každý z nich vytvořil svůj vlastní kompoziční styl. Tito mladí a progresivní umělci, kteří prosazovali nové kompoziční techniky – mnohdy v kombinaci se severskými tradicemi, si postupně vydobyli respektované postavení na domácí scéně i v zahraničí. Díky všeobecné oblibě sborového zpěvu, jeho celospolečenské podpoře, znamenitým osobnostem a vysoké umělecké úrovni pěveckých sborů disponujících mimořádnou muzikálností, specifickým zvukem i výrazem, Švédové přispěli významnou měrou nejen k evropskému, ale i ke světovému kulturnímu dědictví.

PRAMENY A LITERATURA

ENGSTROM, Larry M. *Contemporary Swedish music for solo trumpet and trumpet in mixed chambre ensemble with a performance analysis of selected works of Bo Nilsson, Folke Rabe, and Tommy Zwedberg*. Disertační práce. University of North Texas, 1991, s. 84–89.

⁵³ Seznam skladeb viz: MELLNÄS, Arne [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://sv.wikipedia.org/wiki/Arne_Melln%C3%A4s

KNUST, Martin. 20th-century Music in Sweden. An Overview. In: *Glasba in družbene spremembe v 20. stoletju*. Musicological Annual LIV/2. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2018, s. 35, 37.

HAGLUND, Rolf. Mallnäs, Arne. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. SADIE, Stanley – TYRRELL, John (ed.). London: Macmillan, 2001, č. 12, s. 111.

HELLQUIST, Per-Anders – ÅSTRAND, Hans. Bäck, Sven Erik. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. SADIE, Stanley – TYRRELL, John (ed.). London: Macmillan, 2001, č. 2, s. 1–2.

LOUDOVÁ, Ivana. *Moderní notace a její interpretace*. Praha: Akademie múzických umění, 1998.

POTTER, Keith. *Four Musical Minimalists: La Monte Young, Terry Riley, Steve Reich, Philip Glass*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

QUIST, Robert. *The History of Modern Swedish Music*. Lewiston, N.Y.: The Edwin Mellen Press, 2010.

RANDEL, Don Michael (ed.). *The New Harvard Dictionary of Music*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1986, s. 817.

REIMERS, Lennart – WALNER, Bo. *Choral music perspectives (Dedicated to Eric Ericson)*. Uppsala: The Royal Swedish Academy of Music, No. 75, 1993. s. 139–243.

SADIE, Stanley – TYRRELL, John (ed.). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. London: Macmillan, 2001.

SODERBERG, Karen Amalia Phillips. *A survey of selected contemporary Swedish choral composers and literature*. Disertační práce. The University of Arizona, 1991, s. 12–14.

TORTENSSON, Ove. *Högre musikutbildning i Sverige*. Malmö: Musikhögskolan i Malmö, 1996.

INTERNETOVÉ ZDROJE

FÖRENINGEN SVENSKA TONSÄTTARE. tonsattare.se [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://fst.se/node/825>

LUNDBERG, Mattias. Bäck och Johanson: Två hundraårsjubilarer på skiva och konsert. In: *Capriccio* [online]. Stockholm 25. 3. 2019 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1298638&dswid=-1654>

MELLNÄS, Arne [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://sv.wikipedia.org/wiki/Arne_Melln%C3%A4s

NORDIN, Ingvar Loco. [online]. [cit. 2023-04-09]. Dostupné z:

<https://www.sonoloco.com/rev/composers/rabe/interview/interview1.html>

PETTERSON, Hans-Gunar, Arne Melnäs [online]. GEHRMANS MUSIKFÖRLAG, 2002 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://www.gehrmans.se/en/composers/mellnas_arne

RABE, Folke. folkerabe.se [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <http://www.folkerabe.se/>

RABE, Folke. The Crescendo Concert Sonoloco [online]. [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.sonoloco.com/rev/composers/rabe/crescendo2004/crescendo2.html>

SVERIGES KÖRFÖRBUND [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z:

<https://www.sverigeskorforbund.se/korer/>

SVERIGES KÖRFÖRBUND [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z:

<https://www.sverigeskorforbund.se/korsang/>

VETTERGEN, Janna. *Sven-Erik Bäck* [online]. GEHRMANS MUSIKFÖRLAG, 2018 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.gehrmans.se/en/composers/back-sven-erik>